

Мијачко племе.

Сима Тројановић.

На Балканском Полуострву Грци се највише држе морске обале, и ретко где улазе с насељима даље на копно. Македонски Власи (Аромуни) обратно, као чист пастирски народ, лети су при морани да се пењу на високе планине, где су обилне испаше за њихова многобројна стада. Зиме се пак спуштају у жупне равнице Егејског и Јонског Мора. Међутим зими многоше породице остају код кућа у врло живописним амфитеатралним положајима, склоњене од великих путева, куда је наилазила војска и разне глобације за турског времена. Они су негда скитали чак до Дунава и Саве, па одатле далеко на запад и исток, због тога се само тако и може разумети велики број топографских имена, наденут и тамо из њихова језика.

По начину живота њима је најсличније сирско племе Мијаци. Око Радике и њених десних притока, Големе и Мале Реке, ограничени су на западу Корабом, а на истоку Бистром. То је висока планинска зона, где се планине дижу око 2000 м, па је клима оштра и с мало добра простора за земљорадњу. Лавину, по црногорском усов, Мијаци зову дрáга, и она се јавља и на омањем Брзовецу, а око Радике нема пролећа да се с огромном тутњавом не сјури у речна корита, носећи и дрвље и камење што на путу наиђе, да често Радику зајази. Снег почне вејати у октобру па дотраје до априла. По планинама има много дивљачи, особито дивокоза, дивљих свиња, срна, медведа, вукова итд.

Сад мијачко племе не броји више од 8000 душа, рачунајући ту само она села, која Мијаци сами за себе присвајају, мада географска литература и даље залази, често и с правом, али ја ћу као етнограф држати се мијачког признавања, где је највеће село: Галичник, а уједно и најиздигнутије, јер је подигнуто на висини од 1395 м. над морем, Лазаропоље прелази 1300, Тресонче 700. Њима се придружују нижа села: Селце, Росоки, Сушица (најмање село, премда најстарије по постанку), Гаре, Осој, Ехловец (пада на кичевску страну, али им је ношња и идиом исти, па се

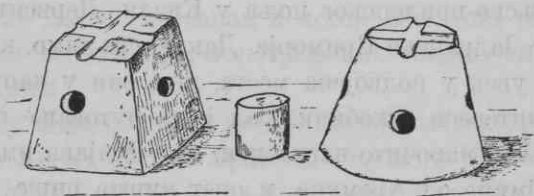
за то с њима жене и удају, јер с Брсјацима, једним великим околним племеном, то не чине сем врло ретких случајева). Мијачка су села и у велешком крају: Папрадиште и Техово, у Битољском Пољу, богато село Смиљево, а у Малој Реци Мелничани, Горни и Долни.

Нека села бележе у мешана, као Ростуше, јер имају у себи много реканске крви. Тако мисле и за Битушу, Јанче и Требишче у главном. Сви живе у селима збијена типа на долинским странама. Долине су дубоке са стрмим странама. Изнад мијачких села и око њих шире се корије (шуме), а изнад шума су »планине«, под којим називом они разумеју простране пашњаке, који се у Србији зову и сувати. У том крају нарочито су бујне »планине« на граници по широким плећима Кораба, а још више воле своје оближње испаше: Брзовец, Маскаревец, Суво Поле и Јаму у Бистри. Издижу и на Стогове, али само крајња насеља, Галичани опет на Соломоницу итд. У јесен су се пре кретали с многобројним стадима или без породице, ка Солуну и у околину испод Олимпа до у Тесалију, па и преко битољско-прилепског поља у Кизли-Дервент, па у Мусакију и околно Јадранско Приморје. Дакле, све тамо, куда води пут и Влахе, али увек у подвојена места, што они у напред знају, да им се не би интереси сукобили. Сад је то путовање готово сасвим напуштено. Ваља нарочито нагласити, да у Мијака има само културне позајмице од Аромуна, и опет ништа више него, рецимо, у Србији. Интересантно је поменути грчке примљене речи, на пр. вапцување, како веле за фарбање, исто као и Аромун и Румуни, па пиростија (саџак, трножац, а околни Арнаути за исту справу служе се као и северни Срби »саџаком«, али Арнаути га зову још и »гомар«), међутим и Аромун као и Румуни такођер веле пиростија.

Овце су арнаутске све беле као лабудови, влашке све црне, а мијачке више беле, а мање гаје црних, тек колико им треба вуне за неколика црна одела, за: зобанче (ћепе), зобан, и женске црне појасе. О женидби између Мијака и Влаха као и Арнаута нема ни трага, јер је већ поменуто да Мијак неће да меша крв ни са српским другим околним племенима, од којих га деле само мало наречје, ношња и обичаји. Друга традиција и самосвест па све узалуд. У Законику цара Душана чак се исрично забрањује брак између Срба и Влаха.

Галичани и Тресончани не сеју на пример никаквих жита, јер не могу због хладне климе да успевају; једино по градинама при-

лично напредују: грах, зелка (купус), тиква, будулки (кромпир), преш (празилук), пиперка (паприка), цвекла, лобода, лошћика (салата, име романско, слично *Lactuca*). Виђа се и по која пченка (кукуруз), али да се само по који сласти ради исече на жару, под именом Цаблан. Женскадија у градини нађе мало места за цвеће. Сем огромна броја оваца (за Галичник прича се да је у раније, доба сам имао око 100.000 оваца), пре и много коња, који су им потребни за ношење ствари кад пођу на бачила, исто као и у жушне топле крајеве на зимовник, па и за кирицовање да зараде новаца, као и од белог овчег смока и кожа, па да набаве жита, соли и разноврсних других потреба за дом и личност. Коза имају врло много, али њих чувају око села, никад не идући с њима, као с овцама, у планину. Тако исто гаје прилично говеда. Од пернате живине држе само кокошке, патке ретко; гуске, ћурке и морске кокоши никако, исто тако ни голубове не.

Слика 1. „Старче“.

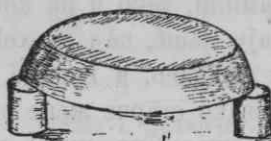
Мијаци су крупни, снажни и издржљиви на свакој муци, и при том врло поштени, радени и с малим задовољни. У позније време, од како им је пљачка арнаутска и други ужасан бес дозвољено, а убиства била на дневном реду, кренули су мушкарци у гурбетлук, у све околне државе, где неки остају годинама да што више новаца зараде и својим кућама пошаљу, а овде-онде ето их и кући у посету на краће и дуже време, а у старим годинама обично остају код куће да им у родној земљи кости покопају. У гурбету се баве највише као зидари за тим алвације, бозације и разни други ситни посленици, па и трговци, особито бакали. Многи се и врло много обогате, па онда остану на страни, особито ако су нежењени, а жењени довијају се да и фамилију преведу.

Уз горњу општу карактеристику овде ћу се нарочито позабавити укратко и једном материјалном ствари, која је врло стародревна и толико интересна да може етнологу далеког поглед да

расветли. То је тако звано старче, кад је једно, иначе се у множини каже код њих две старчиња, три старчиња — необично за наш слух, навикнут на друкчију промену именица, за то смо приморани да се у будуће држимо наше деклинације. Од нарочито масне, црвенкасте, земље умесе саме жене три разна облика: зарубљену пирамиду, зарубљен конус и цилиндар. У добро издробљену и расквашену земљу, преливеном врућом водом, додају мало кравље балете и козје длаке, па онда све то сасу на струнен простирач испод каквог дрвета или места од куће, где се горе завеже »јоже« (уже), за које се онај који земљу гази придржава, да је што боље смеша и испрврће. Кад је спреми да се под прстима чисто маже, одмах приђу жене и просто рукама умесе све три горе поменуте форме, па однесу у вајат, где се у хладовини по десет дана суше, а после тог времена, издигну их на ател (што Црногорци зову черен), а то је као таванче под огњиштем, куда допире дим и топлота, па брзо шчврсну. Код зарубљене пирамиде доњи базис је сасвим четвртаст, са страном од 0·15, горе 0·11, а висина јој је 0·14 м; доњи обим зарубљеног конуса је 0·53, пречник 0·16 до 0·17, горњи пречник 0·10 до 0·11, а висина 0·15 м. Наспрамних рупа има по 4, како на пирамиди, тако и на конусу, које су дубоке по 0·3 м, и у њих се угурају маше, кад их хоће загрејане да помичу. Код ваљка је пречник базе 0·6, а висина 0·6 до 0·7 м. Од истог блата од ког се прави свако старче жене опет рукама, без грнчарског кола, спреме у »черешње« (црепуље), у којима пеку хлеб, као што сл. 2 показује. Кад се »огон« (огањ) добро ражари, околу наместе три мала старчета па озго спусте изврнуту мању земљану черешњу или (код њих звану) бакарну синију с печењем или што буде, па тако наместе, да им унутрашњу страну оздо жар загрева; то траје док се тај суд изнутра не зацрвени, а да би тај тренутак загрејаности сазнале, а да је не преврћу, послуже се простим искуством, жена малко озго на данце плууне, па ако плувачка цврчи, готова је, одмах је скине и унутра спусти тесто, метне на огњиште, с данцетом разуме се горе, па черешњу покрије врућим железним сачем (вршником), који прекрије га још угарцима и супрашком и хлеб се, врло укусан, истија испече. На огњишту стоје по правилу два велика крстата старчета. Кад се хоће у неком великом суду, баш у црепуљи, да пече, онда се црепуља с једне стране намести пошироко озго по широстији, а с друге стране подметне се старче, и тако чврсто суд стоји, а оздо огон греје. Друго старче није потребно да се као трећи

ослонац подмеће под суд, и обично стоји за себе, чекајући кад ће му доћи ред за засебно друго спремање, на пример нешто у котлу. Довде је био говор о физичкој употреби старчета, а сад да пређемо и на култни значај, али само великих, јер цилиндри увек остају за пециво да послуже и ништа више, по правилу. Овде ваља напоменути да зарезани крст код великих нема никаквог хришћанског значења, јер служи само као прост жљеб да у његово улегнуће замакне наслоњени суд, ради стабилности. Али велики старци на Бодник (Бадње вече) сасвим приме на себе дубок духовни печат. Они се тог вечера налазе непосредно уз бодник (бодњак), чисто га заклањајући да му се који прогорели угарак или жар с огњишта не скотрља. Чим се приступи вечери, а то бива у »кући« (у значењу кухиње, као и већином по српским селима), домаћица одваја помало од сваког јела и спушта на старце, као мало хлеба, граха помешана са житом, пите с месом и што још има. У том свечаном поступку она му се обраћа као живом створу овим речима: »Ела дедо, да вечераме; ти да ораш и да копаш, и да не (нас) храниш«.

*

Слика 2. „Черепње“.

У прастаро време код Римљана стајало је огњиште у задњем делу атриума, где су и пенате имале култно место, јер је огњиште било специјално место њихова обожавања. Пред огњиштем стајао је сто, примајући такођер њима приношене жртве. Кад је огњиште временом пренесено из атриума у кујну, и пенате су тамо отпутовале.

У отменим кућама пенате су и даље задржане у атриуму, али у засебном сакраријуму. У основном задатку пенате су нераздвојне од огњишта. На огњишту се састају пенате с Вестом, богињом огњишта, па и с Ларама, који се често заеднички и именују. Пенате су биле заштитнице јестива, зато су од дневних obroka добијале свој део — из захвалности за благе дане изобиља. У светињи домаћег огњишта Веста је принцип виталитета и симбол комплетне

домаће религије. Овде се види, како се на огњишну ватру, као на извор и симбол све људске културе, надовезала и религијска служба, али то се срета не само код Римљана и Грка, него и код Хиндуса, Перзијанаца, а у мањем степену и код свих индо-европљана, а код наших старца јасно се назире, да се и они у неколико наносе на значај пената. Обраћати им се уочи сунчаног празника, нудити им залогаје захвалности, тражити од њих рад — све се то чини у религијској побуди, а опет у смислу неког посредничког нижег божанства. У овом случају на бадњак се нећемо освртати.

И остали Словени имали су своја нижа домаћа божанства, слична пенатама. Руси су их звали домовој. Они су се по народном предању бавили најрадије око огњишта у кући, крај ватре. Ноћу су тумарили, тражећи да једу. Чеси су им очували успомену до краја XIV. века, зовући та домаћа божанства *dědy*, *dědky*. Видесмо да старца и Мијакиње називају дедом, кад му се непосредно обраћају у свечаном моменту. Али овде вреди указати и на богумилског старешину код Срба, кога су »крстјани« по имену баш исто тако звали дјед или дид.

*

Још и то може да помогне размишљању о разлици између домовоја и старчета, јер док је домовој апстрактна представа, старче је још *in persona* телесна прилика са значајем жива створа с душом и разумевањем. А што се старче спустило с »Олимпа« у профану службу, метаморфоза је природно наступила у току времена. Муђутим, и ако не приписујем облик старчета каквом идолу, неку сличност ипак му не смем одрицати, јер трупина таквих код преисторијских и разних историјских скулптурних споменика има на хиљаде. Што се само два старчета, било две пирамиде или два конуса, налазе на огњишту, а има примерака да је толико стајало и пената, не бих могао ничему другом приписати него случају.

Старчета су из празнате породице Пецана Јовановића из Тресонча, а цртежи из Етнографског Музеја у Београду.

Литература: Цвијић, Основе (1906); Кичов, Македонија (1900); Драганов, Извјестија (1887); Св. Томић, Браство 17; Тома Смиљанић, Насеља, књ. 20.

R é s u m é :

L' auteur décrit du point de vue ethnographique la tribu serbe montagnarde des „Mijaci“ qui comptent env. 8000 âmes et vivent entre la Koraba et la Bistra autour de Radika, Golema et Mala Reka.